

DEFINIȚIA ENIGMISTICĂ – UN TIP SPECIAL DE DEFINIȚIE ALTERNATIVĂ. MECANISM SEMANTIC ȘI SCHIȚĂ DE TIPOLOGIE

0. Argument

Studiul abordează problematica definiției enigmistice sub aspectul său de construct alternativ în raport cu definiția standard, de dicționar. Deși neconvențional ca formă sau conținut, constructul enigmistic dobândește legitimitate grație subiectivității care stă la baza lui, creându-și, prin strategiile semantice utilizate, un statut obiectiv și cât se poate de convențional printre tipurile de definiții, fie ele standard sau alternative.

1. Premise teoretice

Actul de a defini, cristalizat pe dimensiuni epistemologice și gnoseologice, presupune identificarea și oferirea unui mijloc obiectiv de cartografiere a semantismului unei noțiuni, prin abstractizarea unor date particulare (Van Polanen Petel 2007, p. 54, 57)¹. Definiția de dicționar prezintă un grad înalt de generalitate, abstractizare, conformitate și validitate în privința numeroaselor aspecte ale realității. Din acest punct de vedere, putem considera definiția drept un obiect convențional nu doar sub aspectul său formal, ci și sub raportul conținutului său semantic. De altfel, rolul primordial al unei definiții standard constă în oferirea unei imagini cât mai obiective a unui segment de realitate, în informarea utilizatorului prin transmiterea unor cunoștințe de ordin general. Acest rol e completat de fiabilitatea definiției, de gradul său ridicat de accesibilitate în selecția datelor furnizate (Maingueneau 2006, p. 64)².

Există însă numeroase situații discursive în care actul definirii nu se rezumă la o finalitate informativă (fie în termeni pur metalingvistici, fie cu nuanțe enciclopedice), generând o tipologie distinctă și, implicit, mecanisme formale și semantice diferite de tiparul definiției de dicționar. D. Sperber și D. Wilson (1995, p. 29) au trasat o netă distincție între intenția informativă și intenția comunicativă a unui

¹ Paradoxul definiției rezidă în faptul că, semantic, ea descrie universalii, însă, în același timp, exprimă aspecte particulare, pe baza cărora extrapolează semnificații. Orice definiție reprezintă un fenomen de generalizare și de abstractizare a unor date inițial particulare.

² Procesul comunicațional în discursul științific proiectează publicul nu în postura unui co-enunțator care ar putea oricând să întrerupă enunțatorul, ci în postura unui auditoriu universal, format din savanți care asistă la dezvoltarea unei argumentații suficiente sieși. Aceasta este una dintre caracteristicile de prim rang ale discursului științific: autonomia față de situațiile particulare în care este enunțat.

enunț. Cei doi lingviști au ajuns la concluzia că, în cazul definiției standard, de dicționar, intenția comunicativă și cea informativă coincid. În schimb, pentru definițiile alternative, intenția comunicativă surclasează intenția informativă, ajungând chiar să o anuleze complet în anumite situații. Definiția enigmistică reprezintă un bun exemplu pentru ilustrarea acestui fapt. În principiu, acest mod de definire ține de utilizatori particulari, reclamând astfel o doză sporită de spontaneitate, de creativitate lingvistică³. Definițiile de dicționar țin, de obicei, de o instituție, de modul de gândire academic standardizat și, în bună măsură, clișeizat în eforturile sale de legitimare și obiectivare. În plus, raportând actul definirii la un „grad zero” al limbajului, constatăm că definițiile de dicționar aparțin mai degrabă unui metalimbaj, pe când definirile „alternative” se realizează în cadrul limbajului primar, dar cu deschidere spre o zonă de sens care depășește cadrul idiomatic.

Distincția dintre cele două moduri de definire poate fi operată inclusiv prin raportare la nivel formal. Caracterul obiectiv al definiției de dicționar este pus în evidență printr-o serie de mărci ale stilului științific, dintre care amintim: utilizarea reflexivului impersonal sau a pasivului; elipsa verbului „a fi”; utilizarea modurilor verbale nepersonale, în speță a infinitivului; includerea unor noțiuni având preponderent rol în diverse clasificări conceptuale etc. Toate aceste mărci presupun o cunoaștere de tip categorial, obiectiv, general, care stă la fundamentul actului meta-lingvistic de definire. La polul opus, definirea enigmistică exprimă o intenționalitate personală, eminentemente subiectivă⁴, în tratarea termenilor definiți, însă prin aceasta nu mai puțin generală. Riscând, am afirma că, propriu-zis, definițiile alternative fac din subiectivitatea vorbitorului o categorie semantică universală. De altfel, propensiunea spre particular, abordarea personală, individualizarea corespund negocierilor de intenții discursive între vorbitorii care împărtășesc un orizont cultural-lingvistic dat. Definițiile alternative generează un sens inedit, pragmatic, care completează semnificațiile standard ale noțiunii. Premisele de constituire țin de posibilitățile lexical-semantice ale limbajului, fructificate creativ în diverse strategii semantice prin care definițiile alternative își instituie generalitatea.

2.0. Mecanism semantic

Definirea alternativă în textul enigmistic implică trei niveluri de realizare: codajul și constructul inițial; decelarea strategiilor implicate și identificarea termenului definit (= referentul lipsă); depășirea definiției alternative prin restructurarea orizontului standard de așteptare.

³ T. Van Dijk (2006, p. 163) abordează problematica enunțurilor de tip definiție alternativă/ fictivă, postulând că astfel de enunțuri sunt rezultatul unui act subiectiv în care participanții interpretează informațiile semantice în funcție de anumite criterii sau afinități conceptuale.

⁴ În această ordine de idei, P. Charaudeau (2002, p. 315, 317) susține că discursul trebuie să conțină dovezi de legitimitate, credibilitate și gândire reflexivă. Or, constructul enigmistic beneficiază de astfel de ancorări prin însăși „gândirea semiotică” (Marcus 1982) implicată în crearea sa. Solomon Marcus atribuie constructului enigmistic atât o dimensiune rațională, cât și una entropică, de imprevizibilitate sau grad de nedeterminare în proiectarea analogiilor sau a contiguității inerente.

Constructul enigmatic prezintă, pe lângă mărcile grafice (punctele de suspensie, cratima, italicele, majusculele, ghilimelele, semnul întrebării, semnul exclamării) sau mărcile culturale stereotipice (adagii latine, limbă de lemn, proverbe, greșeli de limbă etc.), mecanisme semantice nucleare care instituie, propriu-zis, progresia sensului în microstructuri de tip definițional. Dacă grila, care cuprinde outputul (= termenii definiți), mizează pe geometria punctului fix, „textul” propriu-zis, inputul, reprezintă un cadru funcțional de operatori expansivi și scheme iterative ce amorsează strategii precum: restructurări de semnificant (rime, asonanță, aliterație, accidente fonetice); restructurări de semnificat (polisemie, sinonimie, antonimie, omonimie, paronimie, catachreză, metaforă); restructurări de sens (suspendarea incongruenței și a încorectitudinii; ironia; jocul de cuvinte; parodiarea stilurilor discursive: discurs științific, juridic, literar, publicistic, publicitar, politic, terminologie medicală, IT, cinematografică, sportivă etc.).

Toate aceste strategii converg înspre trei procedee generale de articulare a sensului: schema logică (în speță, silogismul); discursul repetat (intertextualitatea) și fabulația (elaborarea de conținut semantic nou). Procedeele corespund, la rândul lor, unor linii generale de interpretare: logico-gramaticală (deducție; inducție; abducție); sistematic-descriptivă; estetic-hermeneutică. Multitudinea de perspective implicate în restructurarea de tip enigmatic creează conținuturi semantice biplane sau multiplane ce asigură o expansiune de sens ce nu ar putea fi, în ultimă instanță, caracteristică definiției de dicționar.

2.1. Definiția enigmatică – un construct transdiscursiv

Constructul enigmatic este un procedeu de discursivizare prin metoda conexiunii inverse a semnificațiilor, de punere în termeni ecuaționali a temei și remei. De obicei, se cere identificarea temei pe baza elementelor oferite în remă. Altfel spus, se cere identificarea unui termen referențial pe baza explorării unei relații biunivoce între semnificațiile angajate de enunțul definițional și referentul lipsă. Referentul absent cere actualizarea în enunț a unor semnificații în detrimentul altora. Practic, soluția proiectează un spațiu transdiscursiv în care enunțul definițional face sens numai dacă termenii definiției sunt supuși unei dezambiguizări în funcție de anumite coordonate contextuale reclamate de referentul lipsă și exprimate ca seturi de instrucțiuni în defnirea alternativă. De exemplu, atunci când în constructul enigmatic se utilizează anumite formule discursive (ghicitori, încurcături de limbă, calambururi) sau expresii fixe idiomatice, mecanismul semantic mizează, la început, pe un proces deconstructiv, subsumabil intenției ludice de ansamblu: pentru actualizarea semnificațiilor cerute de referentul lipsă, structura expresiei ca întreg este dezintegrată, elementele sunt separate, iar stabilitatea semnificației idiomatice este abolită. Astfel, dislocarea expresiei constituie un vehicul pentru noi semnificații, care angrenează referentul lipsă într-un complex semnificațional vast, în procesul de actualizare/soluționare/identificare a referentului. În raportarea la entitățile nou create, fie luminăm un concept sau tendințele structurării conceptuale, prin căile alternative propuse (= conferim noi semnificații termenului, descoperim aspecte

periferice ale acestuia), fie ne distanțăm radical de spațiul lingvistic și cultural, schițând un spațiu transdiscursiv în care entitățile funcționează după regulile nou instituite în procesul de soluționare. Definim transdiscursul ca un spațiu de transgresare a semnificațiilor primare dinspre gradul zero al limbajului înspre o zonă semantică unificată a celor patru universuri discursive identificate de E. Coșeriu (1973–2000), în virtutea unei funcții semnifice tabuizante⁵.

2.2. Actanții implicați în constructul enigmistic

Sub aspectul dinamicii relației actanților angajați în configurarea constructului enigmistic, respectiv autorul definiției (emițătorul, în continuare E) și descoperitorul soluției/referentului lipsă (receptorul, în continuare R), putem vorbi de trei etape de configurare. Menționăm că, pentru conformitate, celor două persoane empirice (autor și dezlegător) le corespund „personaje” textuale, materializate tocmai în seturile de instrucțiuni de care beneficiază textul. Definiția enigmistică este, prin aceasta, polifonică sau, în termenii lui M. Bahtin, dialogică.

Etapa inițială de configurare îi aparține lui E. Acesta pune în scenă un „teatru de cuvinte” prin strategii de reprocesare a formelor discursive simple (afirmație, negație, interogație, exclamație). Regăsim aici toate mecanismele utilizate în crearea definiției. Ele pot fi de natură sintactică, semantică, pragmatică sau o varietate de combinații între ele. În unele situații, se pornește de la un stereotip lingvistic/cultural, reprocesabil semnificațional, apoi se proiectează enunțatorii. Indiciile validabile contextual implică de la bun început afinități între sfere conceptuale. Constructul definițional astfel schițat prezintă mărci stereotipice culturale, prin care se imprimă o dinamică specifică acelor structuri semantic disipative, acelor frânturi de lumi explicative generate din decupaje sau proiecții holistice de sens. Polifonia este prezentă la nivelul mărcilor atitudinale, afective, contrafactice, logice (silogismul, paralogismul), epistemice, ironice ș.a.m.d.

Etapa intermediară rezumă operațiile ce țin de soluționarea enigmei. R pornește de la același stereotip, confruntă datele problemei cu intuițiile lui, ținând neapărat cont de setul de instrucțiuni semantico-gramaticale „depozitat” în text, set ce reclamă utilizarea unor strategii discursive specifice. Din confruntarea cu textul „definiției”, nelipsită de o anumită tensiune intelectuală, prin puterile sale interpretative, R identifică referentul lipsă⁶.

Etapa finală constă în formarea unor noi reguli de soluționare sau în racordarea la diverse zone ale conștiinței lingvistice a subiecților angajați în rezolvarea problemei. Proiecția definiției nu se oprește la simpla detectare a referentului lipsă, stimulul inițial care a determinat crearea definiției și căutarea soluției. Spre exemplu, sub

⁵ Din rațiuni de spațiu și de coerență internă, funcția textuală tabuizantă va face obiectul unui studiu viitor consacrat definiției enigmatice.

⁶ În acest sens, Ion Coteanu (1986) susținea că tema careului (= inputul global, I-am numi noi) „circumscrie din capul locului sfera de înțelesuri posibile din careu”, materializând definiția drept „o sugestie” prin care este stârnit interesul unor potențiali dezlegători pentru căutarea soluției. Tema deschide orizontul unor semnificații dintre cele mai diverse, dar, totodată, prin cheile inserate, limitează variantele și închide traseul dezlegării, fixând dezlegătorul asupra variantei gândite de autor.

un enunț literal aparent pozitiv, ironia permite ridiculizarea unor aspecte negative ale societății. Soluția împreună cu enunțul definițional constituie un nou complex discursiv, resemantizat conform unor reguli proprii actului de definire specific constructului enigmistic. Prin aceasta, definiția ca atare își depășește orizontul de așteptare inițial, racordând vorbitorul la transdiscurs și modificându-i optica privind termenul definit.

3.0. Schiță de tipologie

Cele mai frecvente tipare ale definițiilor alternative sunt: definiția silogistică; definiția prin discurs repetat; definiția prin fabulație; un model mixt, rezultat din combinarea primelor trei tipuri.

3.1. Definiția silogistică

Tiparul definițional implică, în acest caz, o secvențialitate silogistică:

IERI = Mâine, poimâine.

PRAF = Pământul văzut din Cosmos.

În primul exemplu, R trebuie să efectueze o translație pe axa abstractă a timpului, păstrând intactă „poziția” termenilor puși în ecuație. Este evident că ziua de mâine, în raport cu ziua de poimâine, este „ieri”. Autorul definiției utilizează o expresie idiomatice, *mâine, poimâine* (care are semnificația standard de *iminență*) în scopul construirii unui silogism enigmistic de mare finețe.

În cel de-al doilea exemplu, silogismul vizează o interpretare prin analogie. Modelarea astronomică a pus în evidență faptul că, păstrând proporțiile, planeta Pământ, văzută de la mare depărtare din Cosmos, nu poate arăta decât ca un fir de praf. Analogia este dublată de recursul la niște legități ale fizicii, recuperabile în fundalul cognitiv, dar și de o nuanță filosofică (condiția umană în raport cu infinitatea cosmică).

3.2. Definiția prin discurs repetat

În cazul unei definiții de tipul:

ROBINET = Îi lasă gura apă,

semnificația comună este deturnată înspre o lectură la propriu, dar prin activarea unui mecanism tributar definirii enigmistice⁷. Intertextualitatea uzează de tradiția idiomatice, ce este reasumată subiacent la nivel pre-discursiv, sub aparența unor strategii deconstructive. Avem, pe de-o parte, expresia *îi lasă gura apă*, care este ea însăși o formă nucleară pre-discursivă, codificată în limbă de tradiția comunității vorbitorilor. Ea este dislocată (= legăturile semnificative nucleare inițiale sunt rupte și se ajunge la gradul zero al limbajului) și trecută apoi în transdiscurs, unde e codificată prin alternarea semnificației fiecărui termen și prin suprapunerea schemei imagistice a robinetului (catacreza *gura robinetului*) peste stratul semnificațional idiomatice-istoric. De aici, R trebuie să detecteze noile semnificații și să găsească

⁷ Pentru un tablou sinoptic al strategiilor lexico-gramaticale implicate în definirea prin discurs repetat, vezi Forăscu 2005, p. 15–25.

referentul. În acest scop, el va fi nevoit să pună greutate pe toți termenii expresiei inițiale, de data aceasta luați separat, nu ca monolit expresiv consacrat în planul idiomatic. Termenii expresiei, luați separat, sunt atractori referențiali, iar expresia monolit funcționează ca un distractor referențial.

În anumite situații însă, un construct enigmistic se constituie drept convergență de strategii pre-discursive, ca nucleu metaforic. Un exemplu elocvent:

TIMP = Îl omori distrându-te.

În cadrul acestui exemplu, expresia idiomatică *a-ți omori timpul* este doar sugerată, R fiind silit să o recupereze prin cartarea aluziei. În plus, spre deosebire de primul exemplu, putem vorbi aici de premisele unui salt minimal de sens. Aluzia implică o fractare a expresiei din limbă, căreia i se atribuie semnificația unui postulat ironic, cu deschidere spre tragismul existenței: orice proiect al ființei umane stă sub semnul perisabilității, fiind un simptom pentru mortalitatea omului.

Discursul repetat implică recondiționarea semantică a numeroase stereotipuri lingvistice sau culturale de genul „mărul discordiei”, „călcâiul lui Ahile”. Astfel de stereotipuri reprezintă obiecte semnificaționale dintr-un muzeu imaginar al tradiției culturale moștenite. Preparate într-o definiție informală, poartă cu ele încărcătura semnificațională până la jumătatea drumului, apoi câștigă alta. Prin reciclarea stereotipurilor se creează entități noi, care funcționează într-un nivel transdiscursiv distinct de limbajul primar, dar și de metalimbaj. Sintagme precum cele de mai sus atestă faptul că obiectul denumit reprezintă o entitate conceptuală creată în imaginarea omenirii, entitate păstrată și azi în memoria culturală. Specularea acestor sintagme poate deveni extrem de productivă. Spre exemplu, expresia „mărul discordiei” deschide un nivel intertextual întemeiat de mitologia greacă. Acest nivel poate fi însă corelat enigmistic, prin concursul unor strategii semantice, cu un nivel intertextual întemeiat de mitologia ebraică sau cu un nivel intertextual dintr-un basm. Astfel, la o definiție precum:

? = A primit mărul discordiei,

unde am fi tentați să avansăm termenul **AFRODITA**, s-ar putea preta ca obiecte-soluție, grație unor interpretări alternative, și **ADAM** sau **ALBĂ-CA-ZĂPADA**.

3.3. Definiția prin fabulație

Discursul se prezintă ca un relief accidentat, planetă de posibilități articulatorii ale sensului⁸. Procesul discursivizării conjugă structuri, echilibre, relații între componente. De altfel, semnele lingvistice există numai în interacțiunea enunțiativă, ca particule elementare purtătoare de semnificație.

Fabulația reprezintă un nivel subiacent al oricărui discurs. Ea se proiectează în însăși creația de sens discursiv, ca mănunchi de strategii, ca telescopaj global ce validează funcțional istoricitatea și materialitatea semnului. Mai mult, fabulația nu

⁸ Pentru o inventariere exhaustivă a rețelelor articulatorii ale sensului textual proteic, care „se produce [...] în serii teoretic deschise, infinite”, vezi Vlad 2000, p. 42.

înseamnă doar îndeplinirea unor proceduri discursive mecanice, grevate de simple interconexiuni semnifice. Ea presupune *ab initio* crearea aceluși spațiu mental transdiscursiv, bazin de atractori referențiali în care se reciclează deopotrivă subiectivități/voci discursive și obiecte culturale.

Definiția prin fabulație presupune asocieri neconvenționale de semnificații, introducând o distanță mare între enunțul definițional și referentul lipsă. Cele două exemple de mai jos ilustrează perfect acest lucru. Substantivul abstract *enigmă* primește o actualizare prin recursul la imaginea unei materialități concrete, de extracție simbolică, întrucât este definit prin *ușa încuiată*⁹. Analog, substantivul *lavine* (avalanșe) este definit prin comparația cu valurile, sugerându-se aceeași dinamică a revărsării peste spații imense. În al doilea exemplu, fabulația deschide și un pronunțat spațiu imaginar, de nuanță hiperbolică.

ENIGMĂ = Ușă zăvorâtă așteptându-și cheia.

LAVINE = Valuri albe coborând pe spinările munților.

Ilustrăm productivitatea acestui mecanism al fabulației care avansează o serie de strategii enigmistice prin alte două exemple:

ZID = Atracție chinezească pentru turiști extraterestri.

Aici, fabulația e strâns legată de problema referinței. Sub aparența unei formule de ambiguitate conceptuală, definiția e aparent menită să capteze trăsături relevante despre o anumită situație imaginară în care extraterestrii ar ateriza pe Pământ. Aspectul de generalitate al termenului *atracție* este întărit de ambiguitatea sintagmei *turiști extraterestri*, care ar părea dotat exclusiv cu o semnificație conceptuală abstractă. În realitate, termenul *atracție* ajută la identificarea referentului *zid*, funcționând ca indice pentru ceva ce se vede din spațiul cosmic. Sintagma *turiști extraterestri* poate trimite fie la echipajul unui OZN (caz în care *extraterestri* este substantiv, iar *turiști* este un referent ambiguu), fie la echipajul uman al unei rachete spațiale (caz în care *extraterestri* este adjectiv cu semnificația „ceva ce se desprinde sau s-a desprins de orbita terestră”, iar substantivul *turiști* devine o metaforă pentru astronauti). Varianta a doua de interpretare este mai plauzibilă, întrucât nu este suficient ca R să știe că Marele Zid Chinezesc este singura construcție de pe Pământ observabilă de pe Lună, ci să și știe că acel zid e chinezesc. R trebuie să cunoască porțiunea de fundal cognitiv global, să priceapă aluziile din subtext, să efectueze conexiunile între referenți pe baza semnificațiilor reale, spre a putea recupera termenul lipsă din formula ecuațională.

GHEENĂ = Crematoriu fabulos cu cuptoare subterane.

⁹ Problematika fertilă a semioticii lui C. S. Peirce, pe de o parte, și abordările de natură pragmatică ale sensului, pe de alta, prin concepte precum „modelul inferenței”, „comunicarea ca proces cu risc înalt”, „construirea de ipoteze contextuale”, „principiul cooperării”, „maximele conversaționale”, „implicaturile conversaționale”, „pertinență, eforturi, efecte cognitive”, „context, implicări, explicări”, respectiv „nonliteralitatea metaforei” (vezi Moeschler-Reboul, 1994) vor face obiectul unor studii viitoare consacrate oferirii unor modele explicative pentru constructul enigmistic.

Gheena reprezintă un obiect cultural definind spațiul unde sufletele păcătoșilor sunt chinuite după moarte. Readus din tradiția mitologică ebraică în câmpul textual-discursiv prin evocare directă, acest obiect cultural cunoaște, în constructul enigmistic, o reprocesare semnificațională sub aspectul reprezentării și al finalității pragmatice. Are loc un sincretism cu limbajul tehnic (termeni-cheie: *crematoriu*, *cuptoare subterane*). În transdiscurs, semnificațiile se suprapun, creând un nivel intertextual în care semnificațiile „finale” sunt stabilizate. Referentul lipsă apare în urma detectării acestui nivel, de unde trebuie separate semnificațiile primare. Sintagma *cuptoare subterane* nu mai prezintă funcționalitatea semantică din limbajul tehnic, ci pe aceea generală de spațiu de ardere. Crematoriul devine o metaforă pentru gheenă, exploatând semnificația de „spațiu amenajat de ardere” și activând interschimbul de utilizare. Adjectivul *fabulos* funcționează ca indiciu în orientarea interpretării, trimițând direct la natura mitică a obiectului cultural gheenă.

3.4. Modelul mixt

De cele mai multe ori, definirea alternativă în enigmistică împletește cele trei tipuri de procedee (silogism, discurs repetat, fabulație), configurând în secvențe discursive un construct semantic inovativ, care solicită nu doar atenția distributivă și capacitatea de sinteză și de exploatare a resurselor limbii și ale memoriei culturale, dar, în același timp, stimulează imaginația dezlegătorilor:

ATOM = Prometeul descătușat al lumii moderne.

Ideea de înlănțuire se bifurcă: pe de-o parte, avem catenele atomice, iar pe de alta, chingile în care era încătușat Prometeu. În legătură cu această bifurcare, putem remarca faptul că ambele designate funcționează simultan în procesul de actualizare a semnificațiilor. Fiecare explozie nucleară controlată ar reprezenta o perpetuă reînviere a ficatului prometeic. Silogistic, analogia funcționează perfect între Prometeu (titanul care a furat focul din apanajul zeilor și l-a dăruit oamenilor) și atom (energia nucleară). Termenul Prometeu trimite la mitologia greacă, deci funcționează și în calitate de element al discursului repetat.

SUBMARINE = Rechini nucleari sfârtecând trupul lui Okeanos.

În cadrul acestui exemplu, referentul *submarin* reprezintă un concept care s-a format în urma dezvoltării tehnicii de navigație. Avem, pe de altă parte, conceptul de *ocean*. Acestui din urmă concept îi adăugăm conotații de conștiință recuperate din tradiția mitologică greacă (*zeul Okeanos*). Imbricăm schemele imagistice ale submarinului atomic, aparat de navigație submersibil, propulsat de elice și care apare la suprafață prin periscop, respectiv ale rechinului, animal prădător care înoată cu capătul cozii la suprafața oceanelor. Facem aluzie la ideea de violență, prin imaginea rechinului și prin verbul *a sfârteca*. Procesul global în definiție este unul plasticizant, dublu marcat: mai întâi, prin analogia spintecării lui Okeanos cu deplasarea la viteze foarte mari a submarinului, iar apoi prin ideea de violență. Ambele aspecte concură la reformularea unor conținuturi de conștiință care există deja

în semnificația submarinului (mijloc de navigație și de luptă) și la formarea unor conținuturi noi, dincolo de cele anterioare.

INIMĂ = Cupă de rubin cu elixirul vieții.

Designarea inimii prin intermediul cupei introduce sintagma *elixirul vieții* într-un circuit metaforic: elixirul vieții va semnifica sângele, lichidul vital ce are culoarea rubinului, la fel ca inima însăși. În vederea circumscrierii inimii ca spațiu sufletesc, care modelează comportamentul și caracterul ființelor umane, care plămăiește destinul uman, putem interpreta inima ca receptacol al nectarului zeilor, iar mai departe, putem considera iubirea ca o stare fluidă, o stare de grație care îi dă ființei umane temei de destin.

Din analiza exemplurilor selectate, observăm că putem intui existența unui fond latent și dinamic în metaforele din textul enigmatic; ele nu rămân simple ghicitori, pentru că pot da naștere la interpretări succesive ale conținuturilor lor metaforice. Tocmai în aceste interpretări noi pe care le putem conferi structurilor metaforice din definiție, pe de-o parte, și termenului soluție, pe de alta, rezidă etapa finală a configurării constructului enigmatic, și anume depășirea orizontului inițial de așteptare printr-o reconfigurare de optică, atât sub aspect lingvistic, cât și sub aspect larg cultural.

4. Concluzii

Constructul enigmatic este un complicat sistem de transdiscurs care, prin strategiile puse în joc, creează conținuturi noi, modificând uneori chiar natura strategiilor cu care operează. La configurarea nivelului transdiscursiv participă deopotrivă funcția designațională a limbajului și cea semnificativă. În enunțul definiției se suprapun cel puțin două dimensiuni: cea literală, aparentă, și cea esențială, care trimite la soluție. Ele se pot răsfrânge mutual, prin strategii fractale de reciclare și reprocesare a informației semantice, dar și de creare/proiectare a unor conținuturi imaginative noi, ce formează un limbaj alternativ, o altă zonă a memoriei culturale.

În cadrul operațiilor de codificare rebusistică se construiește, subiacent, un nivel de stabilitate intertextuală (transdiscursul). Nucleele de expresie operează ca stabilizatori ai microstructurilor textuale într-un *network developing process* (deschis de noduri transdiscursive precum citatul, aluzia, insinuarea, transformarea). În orice mod s-ar actualiza un decupaj de text în discursul-ocurență (prin citat sau aluzie, insinuare etc.), acesta, ca element de construcție a sensului, se va transforma inevitabil, dobândind semnificații în funcție de finalitatea discursului-ocurență. Montajele lingvistice presupun întotdeauna un grad zero de semnificație, pe care se grefează decupaje textuale, la rândul lor reprocesate în continua prefacere de sens discursiv. Numai în acest mod semnele lingvistice rămân interconectate, actualizabile în câmpul discursiv. Gradul zero evidențiază conturarea pre-discursivă a unui nivel

de stabilitate microstructurală a semnificației, pe baza expresiilor idiomatice, prin corelarea expectațiilor dezlegătorilor cu tema, prin activarea funcțiilor semnice sau prin interconectarea universurilor de discurs. Deconstrucția expresiilor idiomatice este urmată de conferirea unei noi semnificații, după o prealabilă filtrare metalingvistică. Discursul repetat și fabulația se constituie astfel în lanți transdiscursivi care interconectează universurile discursive pe de-o parte, iar pe de altă parte asigură reprocessări de semnificație. Fabulația implică în primul rând nu memoria culturală, ci conștiința de subiect vorbitor care utilizează ceea ce-i oferă limba pentru a crea sens. În acest mod, constructul enigmistic își păstrează posibilitățile de creare a unor defniri alternative, depășind totodată cadrul strict al creării și receptării referentului lipsă.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

- Charaudeau 2002 = Patrick Charaudeau, *A Communicative Conception of Discourse*, în „Discourse Studies”, IV, 2002, nr. 3, p. 301–318.
- Coșeriu 1973/2000 = Eugenio Coșeriu, *Lecții de lingvistică generală*, Editura Arc, Chișinău, 2000.
- Coteanu 1986 = Ion Coteanu, *Între autorul careului și eventualul dezlegător stă tema*, în „Rebus”, 1996, nr. 695, p. 16.
- Forăscu 2005 = Narcisa Forăscu, *Mijloace lingvistice în textul enigmistic*, în „Limbă și literatură”, vol. I–II, 2005, p. 15–25.
- Maingueneau 2000 = Dominique Maingueneau, *Analyser les textes de communication*, Nathan Université, Paris, 2000.
- Marcus 1982 = Solomon Marcus, *Jocul ca joc*, în „Rebus”, 1982, nr. 601, p. 14.
- Moeschler–Reboul 1994 = J. Moeschler, Anne Reboul, *Dictionnaire encyclopedique de pragmatique*, Éditions de Seuil, Paris, 1994.
- Sperber–Wilson 1986/1995 = Dan Sperber, Deirdre Wilson, *Relevance. Communication and Cognition*. 2nd edition, Blackwell, Oxford–Cambridge, 1995.
- Van Dijk 2006 = Teun Van Dijk, *Discourse, Context and Cognition*, în „Discourse Studies”, VIII, 2006, nr. 1, p. 159–177.
- Van Polanen Petel 2007 = Humphrey Van Polanen Petel, *A perceptual account of definitions*, în „Axiomathes”, XVII, 2007, nr. 53, p. 73.
- Vlad 2000 = Carmen Vlad, *Textul-aisberg. Elemente de teorie și analiză*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2000.

PUZZLE TEXT-DEFINITIONS: A SPECIAL TYPE OF ALTERNATIVE DEFINITION. SEMANTIC DEVICES AND A BRIEF TYPOLOGY

(Abstract)

The paper addresses the issue of puzzle text-definitions. We analyze them, within a semantic theoretical frame, as types of meaning devices that express an alternative type to those in which a standard definition pattern such as the dictionary explanatory one would fit. Although unconventional in form or content, the puzzle construct acquires its main reason thanks to the subjectivity that underlies or shapes its creation. Furthermore, by means of certain semantic strategies, the puzzle text-

definitions may be grasped as an objective, conventional patterns among other types of definitions, either standard or alternative ones.

Cuvinte-cheie: *definiție, definiție enigmatică, semnificație, silogism, discurs repetat, fabulație.*

Keywords: *definition, puzzle text-definitions, meaning, syllogism, repeated discourse, plot.*

*Universitatea „Babeş-Bolyai”
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, 31
babelrealm@yahoo.com*